

Tarbijaharidus

gümnaasiumi ja täiskasvanukoolituse õppematerjali

õpetajaraamat

Tallinn 2008

Käesolev õpetajaraamat on valminud 2008. aastal Jaan Tõnissoni Instituudi Kodanikuhariduse Keskuses Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi rahastamisel ning koostöös Tarbijakaitseametiga.

Koostajad: Piret Multer, Sulev Valdmaa
Toimetaja: Ann Aruvee

Tarbijakaitseamet

Tarbijaharidus: mis see on ja miks seda vaja on?

Ühiskonna üldise arengu käigus on vähem kui sajandi jooksul toimunud väga kiired muutused ka tarbimises. Kui veel 1960ndate aastate lõpuni keskendusid inimesed tarbides lihtsalt oma kodumajapidamise ja leibkonna vajadustele ning huvidele – kuidas igapäevaelus efektiivselt ja otstarbekalt toime tulla, siis 1970.–80. aastatel hakati teadvustama tarbijate õigusi. Eelmise sajandi viimasel kümnendil algas tarbimise sotsiaalsete külgede ja ökoloogiliste mõjude uurimine ning käesolevaks ajaks on jõutud arusaamale vajadusest käsitleda tarbimist juba kui ühte olulisemat inimkonna jätkusuutlikkuse mõjutajat.

Igal varasemal perioodil on tegeldud ka ajakohase tarbijaharidusega alates teaduse ja tehnika saavutuste lihtsast propageerimisest elanikkonnale kuni tänase suundumuseni näha tarbijaharidust keeruka interdistsiplinaarse teemana, mis avab ja selgitab igapäevase tarbimisega kaasnevat rikkalikke seoseid.

Kus tarbijaharidust selle materjali järgi õpetada?

Tarbijahariduse sisu on mitmete õppeainete vahel jagunenuna ka kehtivas riiklikus õppekavas (RÕK) esindatud. Kuna RÕK ei juhi sellele asjaolule otsest tähelepanu, pole tarbijaharidust sageli lihtsalt teadvustatud. Käesolev tarbijahariduse õppematerjal on esimene omalaadne vahend, mis ühendab erinevates õppeainetes varem õpitu ning võimaldab uut lisades tarbijaharidust nii täiskasvanukoolituses kui keskkooliastme klassides kas valikainena või mõne põhiõppeaine laiendusena süstemaatiliselt õpetada.

Õppesisus lähtutakse viimase aja jätkusuutlikkuse tagamise vajaduse ideest ning keskendutakse sellega seoses olulistele tarbimise aspektidele, nagu tarbimise olemus ning eetika, tervis, rahalised vahendid, toit ja toitumine, rõivad ja jalatsid, ostmine ning müümine

ehk lepinguline vahekord, etiketid ja tooteinformatsioon, kodukeskkond, Internet ja privaatsus, turism, tarbijakaitse. Õppijat suunatakse ennast nendes suhetes ja keskkondades aktiivselt osalejatena teadvustama, oma tegevusi edaspidi põhimõttelekindlalt eesmärgistama ja planeerima, planeeritu elluviimist jälgima ning saavutusi hindama.

Mis on tarbijahariduse õpetamise eesmärgid?

Tarbijahariduse ülim eesmärk on **tarbija enesekindluse suurendamine ja tema iseseisvuse tugevdamine**. Selleks vajab tarbija **teadmisi** tarbimisega kaasnevatest riskidest ja probleemidest, **oskusi** neid riske ja probleeme ära tunda ning neid ennetada või nende suhtes kõige optimaalsemalt käituda, **hoiakuid ja veendumusi** õige eluviisi kujundamiseks ja hoidmiseks. Kokkuvõttes tähendab see siiski kõik tarbija enda kohta käivaid teadmisi.

Tarbijahariduse sisuvaldkondadest tulenevalt taotletakse tänapäeva tarbijakasvatusega seda, et kursuse läbinud:

- oskavad kasutada ressursse mõistlikult, teha majapidamistöid arukalt ja hoolitseda oma rahaasjade eest (isiklik majandus),
- oskavad jälgida oma õiguste täitmist ja teavad oma kohustusi tarbijatena (tarbijate õigused ja kohustused),
- oskavad ümber käia endale suunatud kaubandusliku mõjutamisega (reklaam ja mõjutamine),
- oskavad hinnata oma tarbimise keskkonnamõjusid (tarbimine ja keskkond),
- oskavad organismi vajadusi ja keskkonnahoidu silmas pidades õigesti toituda (toit),
- oskavad hinnata toodete turvalisust ja kvaliteeti ning mõistavad tooteinformatsiooni (tooteturvalisus/ohutus).

Soovitusi tarbijahariduse tundide korraldamiseks

Tarbijahariduse õpetamisest huvitatud õpetajatel on selleks rohkelt erinevaid võimalusi nii aja kui muude ressursside mõttes. Seetõttu ei esita õpetajaraamat konkreetseid tundide läbiviimise juhendeid, vaid pigem mudeleid, mille eeskujul saavad õpetajad üles ehitada konkreetsetesse tingimustesse sobiva tarbijahariduse kursuse.

Kõige olulisem on, et õpetaja hindaks esmalt õpikus olevat teksti kui ainesisu põhiressurssi ning kavandaks selle põhjal oma õpilastele kõige sobivama viisi tekstiga töötamiseks. Selleks võib olla individuaalne lugemine, paaris- või rühmatöö tekstiga. Kuna ainesisu on väga

eluline, on sobivaimaks võtteks arutelud, kus õpilased näitavad, kuidas nad õpikust loetut mõistavad ning kuidas nad oskavad seda materjali eluga siduda ning näiteid tuua.

Töömeetoditest on tarbijahariduse omandamisel eelistatuimad erinevad õppijaid ühiselt aktiveerivad tegevused.

- **Ühistöö**, kus põhitegevusteks on õpilaste kollektiivne konkreetse õppeteema alase materjali kogumine (ajakirjandus, Internet, küsitlus, vaatlus), kogutud materjaliga töötamine (selekteerimine, täiendamine, kontrollimine, analüüsimine, kokkuvõtmine) ning raporteerimine (kirjalik raport, suuline esitus, vestlus rühmades, kollažid, pildid, näitused, instseneeringud).

Variant on korraldada ka ulatuslikumaid teema-aastaid.

- **Projektiga töötamine**, mille puhul tegeldakse teatud aja jooksul mingi objekti või teema arendamisega ning tagajärjeks saadakse reaalne tulemus ning tegevuse käigus õppija arenenud maailmapilt. Eelnimetatud ühistöömeetod võib olla näiteks projekti jaoks materjali ja andmete kogumine.
- **Näituste, infopunktide, seinalehtede, plakatite tegemine.**
- **Arutelud ja väitlused.**
- **Mängud.** Näiteks on tarbijahariduse raames aktuaalne kasutada erinevaid rollimänge (nt kohtu mängimine, erinevate situatsioonide lahendamine jne).

Individuaalsetest töömeetoditest sobivad tarbijahariduses hästi:

- õppija individuaalsete tööraamatute või raportite koostamine,
- õppimispäevikute pidamine,
- mõistekaartide koostamine,
- referaatide koostamine.

Tarbijahariduse õpetamiseks pakub parimaid näiteid ja õppematerjali igapäevane elu. Võimaliku näitliku materjali valik on väga lai, näiteks reklaamkataloogid, tooteetiketid, hooldusjuhised, juhtumite kirjeldused, temaatilised fotod jne. Õpetaja peaks iga teema kavandamise puhul tingimata mõtlema läbi, milliseid asjakohaseid näidismaterjale saab tundides kasutada ning need siis kas jaotusmaterjalina, Interneti-saitidena või muul viisil kasutatavaks tegema. Väga otstarbekas oleks paluda õpilastel kaasa tuua teemat illustreerivaid

materjale, suunates neid sellega tarbijahariduse temaatikat ümbritsevas elus iseseisvalt märkama.

Kasulikke Interneti-aadresse õpetajatele enesetäiendamiseks ja õpilastele lisamaterjali otsimiseks:

Tarbijakaitseadus: <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=715202>

Tarbijakaitseamet: www.tka.riik.ee

Euroopa Liidu tarbija nõustamiskeskus: <http://www.consumer.ee/>

E-ainete nimekiri: [http://allergialaps.kolhoos.ee/stories/storyReader\\$203](http://allergialaps.kolhoos.ee/stories/storyReader$203)

Tarbijainfoportaal Tarbija24.ee: <http://www.tarbija24.ee/>

TEEMA 1 – Teadlik tarbija

Teema läbimisel saadakse vastused õpikus vastava peatüki alguses esitatud küsimustele. Üks viis teema jagamiseks konkreetseteks tundideks on:

1. TUND

1. Mida tähendab ratsionaalne tarbimisotsus ja miks seda vaja on?
2. Kuidas on viimaste aastakümnete poliitika mõjutanud tarbimist?

2. TUND

3. Millised on tarbimisega seotud kolm olulisimat probleemi?
4. Missugused kolm olulisimat küsimust tekivad seoses tarbimisega?
5. Missugustesse põhilistesse valdkondadesse koonduvad tarbimisega seoses tekkivad küsimused?

3. TUND

6. Missuguste vastuoludega puutub kokku XXI sajandi tarbija?

Teemasid uurimiseks, kirjalikuks või suuliseks arutluseks (individuaalselt või grupis):

Kuidas sissetulekuid ja väljaminekuid saaks planeerida?

Millised on isikliku eelarve koostamise plussid?

Mis mõjutab ostmisotsuseid?

Kas hooldamine ja remont tasuvad end ära?

Teema õpetamisel saab õpetaja kasutada tarbijahariduse sissejuhatavaid tegevusi 1 ja 2, mis on kõige sobilikumad ülaltoodud küsimuste nr 1, 3 ja 4 käsitlemiseks.

Tegevus nr 1. Üksteise kui tarbijate tundmaõppimine

Eesmärk: Saada pilt tarbijate probleemide ja vajaduste paljususest.

Kestus: 45 minutit.

Materjal: 12–15 värvilist postkaardisuurust sedelit iga inimese kohta, viltpliatsid, kleeplint, tahvel või plakat: tarbijate probleemid ja vajadused.

Tegevuse käik: Üksteise tundmaõppimiseks moodustatakse esmalt paarid. Osalejad ütlevad ja kirjutavad sedelitele üles, mida nad tarbijahariduse õppimiselt ootavad. Sedelid pannakse tahvlile kõigile lugemiseks välja.

Järgneb soomuste mäng. Iga osaleja kirjutab kahele eri kaardile järgmise informatsiooni:

1. kaart – mida mulle kõige rohkem osta meeldib?

2. kaart – kus ma tunnen end vahel tarbijana ebakindlalt?

Seejärel kinnitatakse kaardid kleepklindiga riiete külge, nii et kirjutatu jääks sissepoole ja tähed tagurpidi. Osalejatel palutakse ringi jalutada ja teistega vestlusesse astuda. Vastastikku pööratakse teise osalise külge kinnitatud kaarte ja loetakse neid. Seejärel küsitakse üksteiselt kaartidelt loetule täienduseks küsimusi (nt *Miks sulle meeldib osta just ...?* või *Kus sa end tarbijana vahel ebakindlalt tunned?*). Küsitlejad jätavad vastused meelde. Pärast seda, kui on kohtunud võimalikult paljude inimestega, kirjutavad küsitlejad meelde jäänud vastused eraldi sedelitele ning kinnitavad need vastava inimese külge. (Kuna sildid meenutavad soomuseid, kutsutakse mängu soomuste mänguks.) Mängu lõpuks on igale osalejale kinnitatud teda kui tarbijat teiste silmis iseloomustav tarbijaprofiil. Iga osaleja tutvub enda kohta kirjutatuga ning hindab, kui õige pilt temast saadi.

Lõpuks loetakse ette ka tahvlile kinnitatud ootused tarbijahariduse suhtes.

Õpetaja sõnastab tegevuse lõppedes kokkuvõtlikult mängijate kui tarbijate ootused ja nende tarbijaprofiili.

Tegevus nr 2. Kuidas efektiivsemalt tarbida? Tarbijahariduse paradigmuuutused

Eesmärk: Õppida tundma võimalikke tarbijahariduse eesmärke; tutvuda tarbijahariduse elementidega; õppida tundma tarbijale vajalikke oskusi.

Sisu: Tarbijahariduse eesmärgid; tarbijahariduse elemendid.

Tegevuse käik: Tegevus algab ajurünnakuga: *Me kõik oleme tarbijad – mida peaksime õppima, et suudaksime oma tarbijarolliga paremini toime tulla?* Osalejad kirjutavad kas individuaalselt või paaristööna kõik eeldatavad oskused ja teadmiste valdkonnad paberile.

Järgnevalt loetakse ootused ette ning õpetaja kirjutab omavahel seotud aspektid korrastatult (teadmised, oskused, hoiakud) tahvlile. Ühiselt püütakse leida nende aspektide seoseid teistes õppeainetes tarbimise kohta seni õpituga.

5. küsimuse õppimisel võib alustada pildi vaatlemisest õpilase raamatus lk 6. Õpetaja suunab õpilasi, et nad tuleksid ise küsimuste peale, mis on õpikus lk 7–8 toodud tabelis.

TEEMA 2 – Jätkusuutlik elustiil ja elukvaliteet

Teema läbimisel saadakse vastused õpikus vastava peatüki alguses esitatud küsimustele. Üks viis teema jagamiseks konkreetseteks tundideks on:

1. TUND

1. Mis on tarbimise mõistes standardvarustus ja kuidas see on poole sajandiga muutunud?
2. Milliseid pettekujutelmi on inimestel elukvaliteedi osas?
3. Mis on jätkusuutlikkus?
4. Miks on jätkusuutlikkus oluline?

2. TUND

5. Mis on jätkusuutlikkuse kolm sammast/aspekti, kuidas tuleks inimestel nendega arvestada?
6. Millised ohud kaasnevad tsivilisatsioonile inimeste kasvava tarbimisega?

3. TUND

7. Mida tähendab, et tarbimine on elustiili osa?
8. Millised aspektid mõjutavad elukvaliteeti?

Teemasid uurimiseks, kirjalikuks või suuliseks arutluseks (individuaalselt või grupis):

Kas ma saan mõjutada jätkusuutlikku arengut?

Kes vastutab toodete keskkonnamõjude eest?

Mida tähendavad asjad minu jaoks; mida nad esindavad?

Alternatiive ostmisele: isetegemine, vahetamine, laenamine.

Kas tooted on ülepakendatud?

Kuidas ma võin pikendada toote või kauba iga ja samas raha kokku hoida?

Mis on minu kõige tähtsusetum asi/ese?

Mis on minu kõige mõttetum ost?

Palju asju = suur õnn? Võidab see, kellel on surres kõige rohkem asju?

Käesoleva teema õpetamisel saab õpetaja kasutada tarbijahariduse tegevusi 1, 2 ja 3, mis on vastavalt kõige sobilikumad ülaltoodud küsimuste nr 2, 5 ja 8 käsitlemiseks.

Tegevus nr 1. Kas omada või olla? Jätkusuutlik elustiil

Eesmärk: Säästva arengu mõiste selgitamine seda mittejätkusuutlikule vastandades.

Sisu: Mittejätkusuutliku tegevuse põhjustatud kitsaskohad (keskkonna ja inimeste suhtes).

Kestus: 30–40 minutit.

Materjal: Paber plakatite tegemiseks, pliiatsid.

Tegevuse käik: Osalejatel palutakse jaguneda viide rühma. Iga rühm kujundab plakati, mis illustreerib ühiskonna praegust eluviisi. Samal ajal arutatakse grupis, kuidas mõjutab ühiskonda mittejätkusuutlik tarbimishoiak. Arutelu tulemused ja järeldused esitatakse loendina. Grupid esitlevad oma töid.

Tegevus nr 2. Jätkusuutlik elustiil

Eesmärk: Panna õppijaid mõtlema selle üle, kuidas inimtegevus mõjutab jätkusuutlikkust.

Sisu: Säästva arenguga konflikti minevad eesmärgid. Kuidas eluviis areneb? Millistele põhimõtetele tugineb säästev areng? Toote ostmise võimalikud kõrvalmõjud.

Kestus: 45 minutit.

Materjal: Värvilised pliiatsid, väikesed kaardid või märkmepaberid, õpetaja poolt ajakirjandusest otsitud viis aktuaalset pilti tarbimisprobleemidest.

Tegevuse käik: Moodustatakse grupid. Õpetaja selgitab jätkusuutlike eluviiside ning säästva arengu olemust.

Järgneb rühmatöö. Rühmadele näidatakse viit erinevat pilti. Nende piltidega seostuvad võimalikud negatiivsed arengutsenaariumid kirjutatakse eraldi kaartidele välja. Vastuolulisi asjaolusid arutatakse rühmas, neid analüüsitakse ning otsitakse asjaolude vastastikuseid seoseid. Seosed märgitakse erinevate värvidega. Rühmad paigutavad kaardid lauale nii, et paigutus näitaks probleemide ja arengute seotust.

Probleemsete valdkondade ja vastastikuste seoste esitus:

Näide: Valed tootehinnad võivad viia tarbija majanduslikesse raskustesse; ookeanide kurnamine toob kaluritele kaasa sotsiaalseid tagajärgi; keskkonnakatastroofidega, nagu 2004. aasta detsembri Kagu-Aasia tsunami või 2005. aasta augustikuu orkaan Katrina New

Orleansis, kaasnevad kaugeleulatuvad tagajärjed, mis mõjutavad turismi ja jätavad kohalikud elanikud ilma sissetulekuallikast.

Seletus: Näeme, kuidas esimesel pilgul eraldatud probleemid on tegelikult omavahel seotud, kuigi need seosed võivad ilmned a erinevatel aegadel ja erinevais paigus.

Tegevus nr 3. Mida kujutab endast elukvaliteet minu jaoks?

Materjalid: Õpetajaraamatusse trükitud kaardipakk (lahti lõigatud).

Tegevuse käik: Õpetaja jagab igale mängijale vähemalt ühe kaardi. Järgnevalt palub õpetaja jutustada, mida tähendab elukvaliteet kaartidel kujutatu põhjal iga mängija jaoks.

Hiljem võib arutleda, kuidas mõjub kaartidel kujutatu jätkusuutlikkusele, kuivõrd oluline on tegelikult üks või teine elukvaliteedi osa meie igapäevaelule jne. Mängu võib läbi viia terve klassiga või rühmades. Tegevus sobib eriti hästi 8. küsimuse käsitlemisel.

Kaardid

Väike jätkusuutlikkuse aabits

Agenda 21

Agenda 21 on rahvusvaheline tegevuskava (kuid täitmiseks mittekohustuslik dokument) 21. sajandi jätkusuutlikeks tulevikuarenguteks, mis võeti vastu ÜRO keskkonna- ja arengukonverentsil (Rio de Janeiro, 1992). Agenda ei ole seadus, vaid valitsustele mõeldud soovitus, mis näeb muuhulgas ette ka jätkusuutlikkuse ja efektiivsuse kui ühe soovitatavama strateegia õpetamist. Agenda 21 esitleb kohalikul tasandil tegutsemise strateegiaid asjaomastele rühmadele.

Tegevuskava koosneb neljast osast: I osa käsitleb sotsiaalseid ja majanduslikke aspekte, II osa koondab ökoloogiaküsimusi, III osa on pühendatud praktikaga seotud küsimustele, mis nõuavad aktiivset osalemist, ning IV osa keskendub rahastamisele ja korralduslikele probleemidele kui praktiliste meetmete hädavajalikele eeltingimustele.

Lisateave Agenda 21 kohta: http://www.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/EL/vanaweb/9701/agenda.html

Jätkusuutlikkus

Jätkusuutlik areng on areng, mis vastab inimeste praegustele vajadustele, säilitades samal ajal tulevastele põlvkondadele võimaluse rahuldada nende vajadusi.

Ökoloogiline jalajälg

Mõiste *ökoloogiline jalajälg* võeti kasutusele, et hinnata planeedi seisundit ja inimtegevuse mõju sellele. Ökoloogilise jalajälje arvutuste aluseks on maakera pind kui piiratud ressurss, mida mõõdetakse globaalsetes hektarites. See näitab toidu, toodete ja energia tarbimist mingis piirkonnas võrrelduna sealse bioloogiliselt produktiivse maa või mere pindalaga (võimalike ressursside hulgaga), mida on vaja tarbimise rahuldamiseks ja elanikkonna tekitatud reoainete absorbeerimiseks.

Ressursid – taastuvad/mittetaastuvad

Ressursid kujutavad endast kõigi toorainete kogusummat, samuti kõiki tootmisvahendeid, mis annavad inimesele võimaluse olla majanduslikult aktiivne. Mõned toorained on taastuvad (nt puit), teised mittetaastuvad (nt nafta).

Ressursside efektiivsus

See mõiste tähistab sellist kaupade ja teenuste tootmise viisi, mis tagab tooraine ja energia efektiivseima kasutuse.

Taluvusvõime

Taluvusvõime tähendab keskkonna suutlikkust taluda inimtegevuse tagajärgi. Ühtlasi viitab see inimeste arvukusele, mida teatud piirkond on võimeline toetama ja majandama.

TEEMA 3 – Tarbijahoiakud ja nende kujunemine

Teema läbimisel saadakse vastused õpikus vastava peatüki alguses esitatud küsimustele. Üks viis teema jagamiseks konkreetseteks tundideks on:

1. TUND

1. Mis on tarbimise eesmärk ja mõju?
2. Mis tähendus on tarbimise puhul rahal ning millised probleemid inimestel rahaga seonduvad?
3. Kuidas rahaga paremini välja tulla?

2. TUND

4. Mismoodi on tarbimine tänapäeval suhtlusvahendiks?
5. Mis on tarbimismustrid?

3. TUND

6. Millist teavet saab tarbija oma otsustuste langetamisel kasutada?
7. Kuidas inimesed tarbijatena käituvad?
8. Kuidas võivad tarbijad oma käitumisega tootjaid ning pakkujaid mõjutada? Milline on tarbimise mõju keskkonnale?

4. TUND

9. Mis on ostumaania, kuidas see tekib ning kuidas on võimalik sellest hoiduda?
10. Mida soovitada tarbijatele, et omadega paremini toime tulla?

Teemasid uurimiseks, kirjalikuks või suuliseks arutluseks (individuaalselt või grupis):

Millised on noorte sissetulekud ja väljaminekud?

Miks raha otsa kipub saama?

Mis on vältimatud väljaminekud?

Kas on parem laenata või eelnevalt vajalik summa säästa?

Milline on kasulik ost?

Hind või kvaliteet – hind ja kvaliteet?

Milliseid teenuseid pakuvad pangad noortele?

Kas minu hoiakutes on ruumi muutustele?

Selle teema õpetamisel saab õpetaja kasutada tarbijahariduse mängu 1 ja 2. Neist esimene on kõige sobilikum ülaltoodud küsimuste nr 1 ja 5 ning teine küsimuse nr 7 käsitlemiseks.

Tegevus nr 1. Kas olete tarbimislõksus?

Eesmärk: Peegeldada meie endi vajadusi; tuua esile meie arusaamad elukvaliteedist; uurida tarbimistrende ning meie isiklikku vastuvõtlikkust.

Sisu: Kas me vajame seda kõike, mis meil on? Nõuandeid vastuseismiseks ebaratsionaalsetele vajadustele. Millised on praegused tarbimistrendid meie ühiskonnas?

Kestus: 45 minutit.

Materjal: Tahvel või pabertahvli lehed ja markerid, kaardid ülestähenduste tegemiseks.

Tegevuse käik: Iga osaline leiab partneri.

Hindamine, 1. osa: Osavõtjad analüüsivad oma vajadusi partneriga vesteldes:

- millised on minu esmased vajadused elus?
- millised neist vajadustest on mulle eriti tähtsad?
- milline minu mitmesugustest muudest vajadustest on mulle tähtsaim?
- missugune minu soovidest on osa minu eneserealisatsiooniprotsessist?

Hindamine, 2. osa: Samad paarid küsitlevad teineteist, selgitades välja nõrkusi tarbimisel. Püütakse otsida põhjuseid, miks antakse kiusatustele küllalt kergesti järele.

Vestluspaarid kirjutavad oma tulemused kaartidele ja panevad need tahvlile välja. Õpetaja jagab need sisu järgi rühmadesse.

Diskussioon: Missuguseid globaalse tarbimise mustreid võime me enda tarbijakäitumises märgata?

Tegevus nr 2. Näiteid ostuotsustest põhjustatud konfliktidest

1. Härra Tamm soovib autot osta. Tegelikult tahaks ta osta esinduslikku autot, kuid samas tekitavad talle muret turvalisuse küsimused. Millise otsuse härra Tamm langetab?

2. Proua Tamm ostab kohvi: talle meeldivad kohvisordid A, B, C ja D. Kuid lähemal vaatlusel selgub, et proua Tamm armastab sorti A pakendi tõttu, marki B seetõttu, et tegemist on bioloogilise tootega, sorti C seepärast, et ta jõi seda alati oma noorukieas ning sorti D seetõttu,

et see on uudistoode ja ta sooviks seda proovida. Millised motiivid osutuvad otsuse tegemisel määravaks?

3. 19-aastane Kristjan tahab osta uut lumelauda. Ta nägi viimati toimunud lumelauasõidu maailmameistrivõistlusi ning talle meeldis väga maailmameistri XY-lumelaud. Kuigi sellise omamine oleks kõva sõna, ei ole selle kuulsa kaubamärgi lumelaua hind Kristjanile tegelikult taskukohane. Kas ta peaks selle ostma või mitte? Teised samasuguse konstruktsiooniga lumelauad maksavad poole vähem. Mida ütleksid Kristjanile tema sõbrad, kui ta ostaks kuulsa nimeta mudeli?

4. Andi püüab olla kohusetundlik ning on üsna kokkuhoidlik. Kuid täna peab ta endale võimaldama midagi erilist! Ta luusib mööda linna ning uurib kaupluste vaateaknaid teadmata tegelikult ise ka, mida ta tahaks või mida ta tõepoolest vajab. Aeg läheb, on juba üsna hilja ning Andi pole veel midagi ostnud. Ühtäkki köidab lähedal asuv vitriin tema tähelepanu. Kas ma peaksin või ei? Andi siseneb kauplusesse, just nagu suunataks teda kaugjuhtimispuldist. Viivitamatult küsib sõbralik müüja Andilt, mida ta soovib. Mida Andi vastab?

Lahendused (vaata näidet 1) tuleb välja pakkuda ja läbi arutada.

Näide 1: Härra Tamme vastandlikud mõtted võivad esile kutsuda erinevaid käitumisviise: impulsi mõjul võib ta osta hoopis asendustoote (st mitte toote A või B), ta võib tellimise edasi lükata, et saada aega lisateabe hankimiseks, või otsustab ta rahulduda vähemaga ning naaseb hästi läbiproovitud valikuvõimaluste juurde.

Selle konflikti tagajärjeks on kas otsustamiseks kuluva aja pikenemine või ostmine impulsi ajendatuna.

Kasutage õppeteema läbiarutamisel kahte järgnevat abistavat tabelit – „Erinevused impulsiivse ning kontrollitud ostmise vahel“.

Erinevused impulsiivse ning kontrollitud ostmise vahel

	I m p u l s i i v n e	K o n t r o l l i t u d
	ostmine	ostmine
Reklaam	eelkõige pildid	eelkõige keel
Ostmiseks kuluv aeg	lühike	pikk
Tarbija seisukohast lähtuva info tähtsus	väike	suur
Info omaksvõtt	valdavalt passiivne	põhiliselt aktiivne
Harjumuse teguri tähtsus	suur	väike
H i n n a t e g u r i tähtsus	suur	väike

Erinevused impulsiivse ning kontrollitud ostmise vahel

	I m p u l s i i v n e ostmine	K o n t r o l l i t u d ostmine
Reklaami sisu	tuvastamine logo, etiketi, kaubamärgi järgi	argumendid
E m o t s i o n a a l n e aktiivsus	kõrge	madal
Kontroll stiimulite üle	kõrge	madal
S o t s i a a l s e keskkonna mõju	madal	keskmine
T e i s t e g a arvestamine	madal	kõrge

TEEMA 4 – Rõivad ja jalatsid – meie teine nahk

Teema läbimisel saadakse vastused õpikus vastava peatüki alguses esitatud küsimustele. Üks viis teema jagamiseks konkreetseteks tundideks on:

1. TUND

1. Kuidas on aja jooksul muutunud rõivaste roll?
2. Mida peaks tarbijad rõivaste ostmisel tähele panema?

2. TUND

3. Millised on meie igapäevaste kangamaterjalide plussid ja miinused?
4. Mis kasu on rõivaste külge kinnitatud etiketidest?

3. TUND

5. Kas jalatseid on keerukam hooldada kui rõivaid?
6. Mida tehakse rõivastega, mida enam ei vajata?

Teemasid uurimiseks, kirjalikuks või suuliseks arutluseks (individuaalselt või grupis):

Mood kulutab rohkem riideid kui inimesed.

Teema õpetamisel saab õpetaja kasutada tarbijahariduse mängu 1 ja 2, millest esimene on sobilik ülaltoodud küsimuse nr 3 ning teine küsimuste nr 2 ja 4 käsitlemiseks.

Tegevus nr 1. Kangad – meie teine nahk!

Eesmärk: Õppida tundma erinevat tüüpi tekstiilkiudude tootmisprotsessi.

Sisu: Kangaste tootmisega seotud majanduslikud, ökoloogilised, sotsiaalsed ning tervisega seotud probleemid; kangaste ökoloogiliselt vastuvõetav ning keskkonnasõbralik ümbertöötlemine ja taaskasutamine.

Kestus: 45 minutit.

Materjal: Tekst “Baastadmised tekstiilkiudude kohta”, paber ja markerid.

Selle mängu puhul kasutage jaotusmaterjalina õpetajaraamatusse lisatud teabematerjali erinevat tüüpi kangaste tootmisprotsessist.

Tegevuse käik: Klass jaotatakse 3–4-liikmelisteks rühmadeks. Iga rühmale jagatakse materjalid (kas ühe või mitme kangaliigi kohta), mis annavad teavet erinevate tekstiilkiudude tootmise tingimuste kohta. Ühisarutelu käigus kirjutavad rühmad välja iga kangaliigi erinevad plussid ja miinused. Iga rühm teeb loetu põhjal kokkuvõtte, põhjendades, milline on kõige keskkonnasõbralikum, kasutajasõbralikum, keskkonnale kahjulikum jne kangaliik. Õpetaja ärgitab ja suunab diskussiooni.

Baasteadmised tekstiilkiudude kohta

Puuvill

Puuvill on kõige tähtsam kiudtaim ning tõenäoliselt säilitab ta tänu suurepärasele omadustele oma juhtpositsiooni. Seepärast on järgnevalt puuvilla ka detailselt kirjeldatud.

Puuvillakiust valmistatud materjalid lasevad õhku läbi ning seovad 24% ulatuses oma kaalust niiskust, ilma et nad tunduksid niiskena. Nad on vastupidavad venitusele, kuluvad vähe, ei kogu endasse staatilist elektrit, on mõnusad nahale ning kergesti hooldatavad. Kuid puuvilla kasvatamise ja töötlemisega kaasnevad mitmed probleemid: taim on nõudlik kliima, pinnase ja niiskuse suhtes. Tema kasvatamiseks kasutatakse väga suurtes kogustes väetisi, putukatõrjevahendeid ja valgendavaid toimeaineid. Üks viiendik kogu maailmas tarvitavatest väetistest ja taimekaitsevahenditest kasutatakse puuvillapõldudel. See laialt kasvatatav monokultuur toob ilma selle kasvamiseks kasutatavat põldu vahetamata tulu aga ainult intensiivse väetamise ning keemiliste taimekaitsevahendite kasutamise korral, sest seda kultuuri ründavad paljud putukaliigid.

Puuvilla kasvatatakse hiigelsuurtes istandustes ja koristatakse tavaliselt masinatega. Umbes 14 päeva enne koristamist, kui ligi 70% puuvillakupardest on valmis, pritsitakse lennukitelt laialdastele maa-aladele suurtes kogustes valgendavat toimeainet, mis on väga mürgine ning seetõttu kahjulik nii inimestele kui ka pinnasele. WHO (World Health Organisation – Maailma Tervishoiuorganisatsioon) hinnangu kohaselt kannatab keemiliste taimekaitsevahendite kasutamise tõttu puuvillapõldudel igal aastal umbes 1,5 miljoni inimese tervis, ning selle tagajärjel sureb umbes 28 000 inimest aastas.

Looduslik töötlemata puuvill ei vasta rõivastele esitatavatele füsioloogilistele ootustele, sest puuvillakiu välismembraan sisaldab vaha, mis tõrjub vett ja higi ning moodustab pinnale piisku. Samuti põhjustab see keemilist reostust. Kiu keetmisega leelises eemaldatakse kile ning kiud kaotab kuni 20% oma esialgsest kaalust. Enamik keemilistest taimekaitsevahenditest pestakse küll välja, kuid selle tulemusena muutub pesemiseks

kasutatud vesi väga reostatuks ning selle puhastamine on neile ettevõtetele suureks probleemiks.

Järgnevas protsessis puuvilla värvitakse ning puhastatakse, kasutades selleks mitmesuguseid kemikaale. Kangast pleegitatakse ning antakse kemikaalidega siidine läige. Osa sellest on eriti puhastatud/rafineeritud – sellest tehakse kangas, mis ei kortsu, on kergesti pestav ning ei vaja triikimist. Selle saavutamiseks töödeldakse kiudu formaldehüüdiga või selle aseainega – glüoksaaliga. Formaldehüüd kuulub kümne kõige enam allergiat tekitava aine hulka ning võib loomsete testide tulemuste põhjal ka vähki tekitada. Glüoksaali pole veel põhjalikult uuritud, kuid me teame, et see võib esile kutsuda neeruhaigusi, samuti naha ja silmade ärritusi. Ülipuhaste/rafineeritud kangaste kemikaalide kontsentratsioon on väga kõrge – 100% puuvilla võib sisaldada 20% keemilisi aineid, mis tähendab, et materjali ei tohi hävitada kompostides.

Kergelt hooldatavat (*easy care*) töötlust saab kindlaks teha siltide abil, millel on kasutatud märgistust *cottanova*, *rapid-iron*, *no-iron* või *mini-care*. Triikimissoovitused (kuumusregulatsioon 2) annavad teise kaudse tõendi, sest kõrgemad temperatuurid panevad sünteetilised vaigud sulama ning triikraua külge kleepuma.

Baasteadmised tekstiilkiudude kohta

Linane

Lina on üks vanimaid kultiveeritud taimi. Kuna ta ei kahjusta meid ümbritsevat keskkonda, on tal palju häid omadusi eriti ökoloogilisest seisukohast vaadatuna.

Lina on pärit Euroopast ja meie regioonides ei vaja ta täiendavat niisutust. Samuti vajab ta vähem väetisi ja putukatõrjevahendeid kui teised kiudtaimed. Tugevalt saastatud heitveed, mis tekivad kiu "küpsetamisel" vees, on ökoloogiliselt probleemsed, kuid taime teised jäägid on bioloogilised ning neid võib kompostida ja ümber töödelda. Sajast kilogrammist kuivadest linavartest saab 25 kg seemnekaunu, millest saab toota õli, ning 75 kg linakõrvi, mida kasutatakse kangaste tootmiseks.

Hoolimata nendest positiivsetest omadustest ei kasutata lina siiski kuigi laialdaselt, sest kiud on sellise kvaliteediga, mis nõuab mahukat hooldust. Kangas on väga kortsuv, ja kuigi ta ilmutab tõmbetugevust ning ei rebene kergesti, ei ole ta vastupidav hõõrumisele. Seetõttu kulutab masinpesu oma pika hõõrumisprotsessiga materjali ära.

Vaatamata sellele, et lina on jälle moodi tulnud, ei saa temast kunagi puuvillale tõsisest konkurenti.

Baasteadmised tekstiilkiudude kohta

Kanep

Kanep on samuti ammu kasvatatav taim, mille tõid Euroopasse ilmselt roomlased. Näiteks Saksamaal oli tema kasvatamine pikka aega keelatud, ent praegu on mõned sordid, mis sisaldavad THC-d (tetrahüdrokannabinool, *cannabis*)¹, jälle lubatud ning omavad majanduslikku väärtust. Kanepikiududest tehtud tekstiil imporditakse siiski peamiselt Balkani poolsaarelt ning Venemaalt. Transpordi kaugus on märkimisväärne, kuid väiksem kui puuvillal.

Nii nagu lina on ka kanep ökoloogiliselt laitmatu ning vastupidav rebimisele, kuid mitte hõõrumisele. Kanepikiud on jämedama koega kui linal. Materjal kortsus kergesti ning ei ole päris valge, sest teda on raske valgendada.

Positiivne ökoloogiline tasakaal on kirjutatud kõrge saagikuse arvele. Kanepikiududest valmistatakse pangatähti (paberraha) ning õhukest paberit. Kõiki jääkaineid saab ümber töödelda ning neid kasutatakse laastplaatide ja isolatsioonimaterjalide tootmiseks. Seemnetest toodetakse õli, samuti valmistatakse neist paljusid teisi kõrgekvaliteedilisi tooteid: kosmeetikaseepe, värve, puhastusvahendeid jm. Kokku pressitud seemneid kasutatakse loomasöödaks ning ülejäänud mädaneb ära.

Vaatamata nendele positiivsetele ökoloogilistele omadustele jääb kanep tõenäoliselt eksklusiivseks vähemuse jaoks mõeldud materjaliks.

¹ Uimastav ja sõltuvust tekitav aine.

Baasteadmised tekstiilkiudude kohta

Villane

Villane moodustab kõigest 5% maailma kiudainete toodangust. Euroopas on võimalik kohaliku toodanguga katta ainult väikese osa olemasolevast nõudlusest. Ülejäänud materjal veetakse sisse, peamiselt Austraaliast, Uus-Meremaalt, Lõuna-Aafrikast ja Uruguaist, kus lambaid kasvatatakse suurte karjadena.

Kahjurite põhjustatud nakkuste ärahoidmiseks kasutatakse putukamürke, mis kleepuvad lanoliini ehk villarasva osakeste külge. Villa tööstusliku tootmise jaoks on villapesu reovete ärajuhtimine suur probleem. Hiljuti hakati tootma peamiselt lastele mõeldud villaseid rõivaid, mille puhul nõutakse rangete Demeteri kriteeriumide² järgimist.

Tavaliselt töödeldakse villa selleks, et muuta teda masinaga pestavaks ning vähendada lõime kalduvust vanuda nagu vilt. Sellel eesmärgil tasandatakse/silutakse lõimest väljaulatuvaid osakesi pärast ketramist oksüdatsiooniga või ensüüme kasutades, või kaetakse need õhukese sünteetilise kummikihiga. Selline tootmine on problemaatiline eelkõige saastatud reovee tõttu.

² Demeter on biodünaamilise põllumajanduse kaubamärk, mis antakse ainult toodetele, mis toetavad ökoloogilist jätkusuutlikkust, on puhtad ja kemikaalivabad. Vt lisa <http://www.demeter.net/>.

Baasteadmised tekstiilkiudude kohta

Siid

Enam kui 5000 aastat on mooruspuulehtedest valmistatud siid olnud kõige väärtuslikum ja luksuslikum kõigist looduslikest kiudainetest. Tänu reklaamile ning sellest tulenevale pakkumisele päästis Euroopa ostujõud valla tõelise siidibuumi: aastail 1975–1995 kasvas siidi tootmine rohkem kui kahekordseks.

Hiinas ja Indias, põhilistes siidi tarnivates riikides, on terved külad ja piirkonnad spetsialiseerunud siidiusside kasvatamisele. Kiiresti ületas pakkumine nõudluse ning selle tulemusena toodetakse praegugi siidi liiga palju ning müüakse dumpinguhindadega. Selline areng on tootjatele tekitanud tõsiseid probleeme.

Kuna Euroopas on siidi tootmine peaaegu välja surnud ning enamik viimistletud toodangust on sisse veetud, teatakse kiu tootmisest ja sellele järgnevast kanga töötlemisest vähe. Tõenäoliselt kasutatakse sünteetilisi valke, et saavutada kindlat kaalu, muuta kangas puudutamisel pehmeks ning anda talle moodne väljanägemine.

Puhas siid, mida ei ole veel kookonist lahti keritud, on ökoloogiliselt ja tervise seisukohast täiesti kahjutu, kuna mooruspuulehtedest toituv siidiuss on väga tundlik ja reageerib tugevasti pestitsiididele. Ökoloogilisus ja tervislikkus sõltub seepärast kanga hilisemast töötlemisest ja värvimisest.

Siidi iseloomustab suur tõmbetugevus ning ta ei rebene kergesti. Samuti säilitab ta oma vormi ja suudab imada palju niiskust. Sellest hoolimata ei sobi siid igapäevaseks kasutamiseks, kuna on tundlik higi suhtes ning nõuab spetsiaalset hooldust. Seetõttu moodustab siidi osakaal maailma kiutoodangus kõigest 1%.

Baasteadmised tekstiilkiudude kohta

Keemilised kiud

Antud kontekstis väärivad keemilised kiud ainult lühikäsitlust. Keemilisi kiudusid on kahte liiki: sellised, mida toodetakse tselluloosist, ning sünteetilised kiud. Viskoos ja modaal on kõige laiemalt levinud tselluloosist toodetud kiud. Mõlema tootmisel kasutatakse toormaterjalina puitu. Nende etikettidel on kujutatud puud või puulehte, mis näitab, et tegemist on kiududega. Tegelikult toodetakse neid aga keemiliselt, kasutades suurtes kogustes energiat ja vett.

Sünteetilisi kiudaineid toodetakse mittetaastuvast toorainetest, sünteetiliste kiudainete tootmiseks kasutatakse 0,4% toornaftast. Keeruline on hinnata, kui suures ulatuses saastab sünteetiliste keemiliste kiudainete tootmine ümbritsevat keskkonda. Kindlasti kasutatakse nende tootmiseks ka mõningaid probleemseid kemikaale, mida on raske utiliseerida. Kulude vähendamiseks toimub kogu tootmistsükkel suletud süsteemis, mis hõlmab ka jääkainete kahjutukstegemist vastavalt kehtestatud eeskirjadele ja keskkonnanõuetele. Vähemalt Lääne-Euroopas on keskkonna saastamine viidud miinimumini. Tootmise käigus tekkinud jääkained töödeldakse viivitamatult ümber. Tootmiseks vajaliku energia kogus varieerub märgatavalt sõltuvalt sellest, millise kiudainesordiga (polüester, polüamiid, polüakrüül, polüpropüleen) on tegemist. Energiakulude vähendamist jätkatakse pidevalt ka edaspidi, parandades tootmismeetodeid. Üldiselt on see madalam kui energiavajadus naturaalse kiudainete tootmisel.

Tegevus nr 2. Kas pakutav teave on piisav?

Tegevuse käik: Postimüügikataloogis pakutakse kahte naistepluusi. Lugege läbi nende toodete tutvustused.

1. naistepluus

Naistepluus, tagasipööratud kraega, toimse koega.

See iseloomuliku diagonaalse struktuuriga eriti kerge kudum on kootud Albini lähedal Bergamo piirkonnas. See on valmistatud 100% pikuti virna seatud Egiptuse puuvillast, mis on muudetud kõrgekvaliteediliseks korrutatud lõngaks (kaaluga 133 g/m²). See liibub tihedalt ümber teie keha (61 lõimelõnga ning koelõnga keeret kanga cm² kohta).

Pluusi valmistas XY-firma Z-linnas Vestfaali idaosas. See on kergelt taljesse töödeldud, rinnaõmblustega, väikese pööratud kraega ning elastsete õmblustega. 12 cm mansettidega varrukaid võib kanda allarippuvana või üleskääritud. Pärlmutternööbid.

Mis on selles kirjelduses puudu või valesti? Millist täiendavat informatsiooni te vajaksite?

2. naistepluus

Elegantne voltidega pluus, klassikalisest Oxfordi kootud kangast. Hõbehalli värvi, spetsiaalse tehnikaga erksalt laiguliseks kootud. Töödeldud kehasse, pikisuunalised sisseõmblused tagavad selle, et pluus istub suurepäraselt. Varrukad on valmistatud ilma mansettideta, kõrgete õmblustega, külgedel on lõhikud.

Suurus 38 on umbes 60 cm pikk. 100% puuvilla. Pesta 40 °C juures.

Valge, akvamariinsinine, helelilla, hõbehall.

India puuvill.

Pleegitatud ilma kloorita.

Mittevärvitud/süntheetiline värvimine.

Mehaaniliselt kootud Šveitsis.

Kas kirjeldus annab teile piisavalt informatsiooni? Põhjendage oma seisukohta.

TEEMA 5 – Toit ja toitumine on keerukam, kui esialgu paistab

Teema läbimisel saadakse vastused õpikus vastava peatüki alguses esitatud küsimustele. Üks viis teema jagamiseks konkreetseteks tundideks on:

1. TUND

1. Mida saab tarbija ette võtta, et hakata toituma senisest tervislikumalt?
2. Mida mõistetakse tervisliku toitumise all?
3. Mis mõjutab toidu kvaliteeti?

2. TUND

4. Millest sõltub toidu tervislikkus?
5. Kas E-ained on toidus vältimatud? Kas E-ained on tervisele ohtlikud?
6. Milles seisneb toidu kasvatamise bioloogiline ja konventsionaalne viis?
7. Mis on bioloogilise ja konventsionaalse toidu põhilised erinevused inimese jaoks?
8. Mis on geneetiliselt muundatud toit? Kas geneetiliselt muundatud toidu päralt on tulevik?
9. Kuidas mõjutab töötlemine toitu?
10. Milliseid riske kujutab toiduvalmistamine inimesele?

3. TUND

11. Mida saame teada toidukaupade etiketidelt?
12. Mis on ümbertöödeldud toit ning mida see sisaldab?

Teemasid uurimiseks, kirjalikuks või suuliseks arutluseks (individuaalselt või grupis):

Millest koosneb hea toit?

Kas oma kodumaa toidukultuuri tuleks hoida?

Mis kasu ja kahju on lisaainetest toidus?

Kas toidukaupade hindu tasub võrrelda?

Milline on ökoloogiline toiduaine?

Geenitoit – oht või võimalus?

Rohkem head energiat ja head enesetunnet – vähem rasva ja suhkrut.

Teema õpetamisel saab õpetaja kasutada tarbijahariduse tegevusi 1 ja 2, mille abil on hea käsitleda ka peatüki alguses antud küsimusi ning õpitud teemast kokkuvõtet teha.

Tegevus nr 1. Toiduained ja toitumine on keerukam, kui esialgu paistab

Eesmärk: Nii-öelda teadliku söömise arendamine; oma söömisharjumuste üle mõtisklemine; teadlikkuse tõstmine toote kvaliteedi osas.

Sisu: Seisukoha kujundamine oma isiklike toitumis- ja joomisharjumuste ning õiglase kaubanduse osas; maitsemuljete kogumine ja hindamine.

Kestus: 45 minutit.

Materjalid: Kirjutusvahendid, plakatid, viltpliiatsid, pabertahvel, joogitopsid, erinevad mahlasordid (kaasa arvatud õiglase kaubanduse tooted).

Tegevuse käik: Enne mahlade testimist pannakse paika kriteeriumid, mille alusel mahlu hinnatakse. Grupiliikmed räägivad oma igapäevastest harjumustest seoses söömise ning joomisega ning kommenteerivad oma eelistusi ja harjumusi. Edasi proovitakse erinevaid mahlu, mis on kõik serveeritud ühtemoodi (samas koguses ning samal temperatuuril). Iga rühmaliige annab mahlale oma hinnangu (nt *hea, pigem hea, pigem halb, halb*). Tulemused kirjutatakse kas tahvlile või plakatile ning pannakse välja. Võidab mahl, mis kogus kõige enam häáli.

Lõpuks võrreldakse ka mahlade hindu, kogust jm.

Mahlade võrdlus

Kaubamärk	Liitri-hind	Koostis-ained	C-vitamiini sisaldus	Maitse	Minu valik
1) nimi: tootja:					
2) nimi: tootja:					
3) nimi: tootja:					
4) nimi: tootja:					
5) nimi: tootja:					

Ülesanne: Minge kauplusesse, võrrelge omal valikul ka teisi erinevate riikide tootjate poolt toodetud sarnaseid kaupu ning langetage otsus, kelle toodangut te ostaksite. Põhjendage oma valikut.

TEEMA 6 – Tarbija ja tema kodu

Teema läbimisel saadakse vastused õpikus vastava peatüki alguses esitatud küsimustele. Üks viis teema jagamiseks konkreetseteks tundideks on:

1. TUND

1. Mis tähtsusega on meile kodune keskkond ja heaolu?
2. Millised ohud varitsevad meid kodus?

2. TUND

3. Mida peaks teadma elektrist kodus keskkonnas?
4. Kuidas mõjub inimesele müra?
5. Millist ohtu kujutab endast kodukeemia?

3. TUND

6. Kuidas kujundada kodu, milles oleks ohutu ja mõnus elada?

Teemasid uurimiseks, kirjalikuks või suuliseks arutluseks (individuaalselt või grupis):

Kes vastutab, kui kodus mõni õnnetus juhtub?

Milliste turvalisust suurendavate nõuete ja piirangute olemasolu on hea?

Teema õpetamisel saab õpetaja kasutada tarbijahariduse mängu (mängu kirjeldus, fantaasiareisi tekst, eluaseme skeem), mis on kõige sobilikum ülaltoodud küsimuse nr 6 käsitlemiseks.

Tegevus nr 1. Kuidas tunda end oma kodus hästi ja õnnelikuna?

Eesmärk: Nende piirkondade teadvustamine omaenda kodus, mis võivad materjalide vale valiku tõttu tekitada terviseprobleeme; enda vale käitumise teadvustamine.

Sisu: Mürgised ained ja teised tegurid, mis mõjutavad heaolu meie kodus; võimalike soovimatute materjalide avastamine oma kodus.

Kestus: 45 minutit.

Materjal: Tekst juhendatud fantaasiareisiks läbi kodu, korteri/elamu skemaatiline plaan.

Tegevuse käik: Osavõtjad võivad nõjatuda oma tooli seljatoele ning lõdvestuda, et kuulata juhiseid fantaasiareisi kohta. Fantaasiareisi eesmärk on laiendada teadmisi nendest detailidest oma kodus, mis on ebatervislikud ja häirivad. See aitab meil neid detaile märgata, enda jaoks teadvustada ning seeläbi oma igapäevast elukeskkonda parandada.

Osavõtjatele loetakse ette tekst „Fantaasiareis läbi kodu“. Kuulajad kujutlevad liikumist kirjeldatud kodus.

Pärast loo kuulamist ja kaasamõtlemist joonistab iga osaleja A4 formaadis lehele oma eluaseme skemaatilise plaani (võib kasutada ka õpetajaraamatust võetud skeemi). Ülesandeks on leida oma korteris või majas need alad, mis võivad ohustada heaolu. Potentsiaalsed ebamugavustundeallikad märgitakse ära ja kommenteeritakse.

Fantaasiareis

On õhtu. Te saabusite just äsja töölt ning mõtlete sellele, kuidas kodus aega veeta. Te vajate hädasti puhkust ja rahu. Te seisate oma maja ukse ees ning keskendute ukse avamisele. Kui te üldse olete kunagi varem teadlikult oma ust vaadanud, peab sellest olema möödunud palju aega. Just praegu mõistate te, kui tähtis tegelikult uks on. Uks annab teile võimaluse piiritleda oma eluruumi, kuhu ei pääse ei naabrid ega teised sama maja elanikud. Te vaatate, mis värvi on teie korteri uks. Kas see on kutsuv või pigem ebasõbralik? Kas te tahaksite sellest uksest sisse minna? Lõpuks lükkate oma võtme lukuauku ning avate ukse.

Täiesti teadlikuna oma tegevusest astute te uksest sisse. Enne üleriie te äravõtmist te peatute ning vaatate ringi. Kodus pole kedagi. Kas te olete tuttav kõige sellega, mida te enda ümber näete? Pildid seintel, mööbel, ukseid tubadesse ja teistesse ruumidesse ... Te teete mõned sammud ning panete oma koti käest. Seejärel võtate seljast jope ning riputate selle nagisse.

Te liigute edasi ning sisenete vannituppa. Kas kõik on samamoodi nagu varem? Te keerate vee jooksuma ning pesete käed, et vabaneda pika tööpäeva väsimusest. Te naudite voolava vee sulinat. Te heidate pilgu enda ümber – kas teie vannitoa kujundus meeldib teile? Kas siin on midagi, mida te tahaksite muuta juba lähiajal? Vannituba peab olema puhas. Kui kraanid, kraanikauss ning kähhelplaadid säravad, on vannituba puhas. Te mõtlete sellele, miks teile meeldib vannitoas viibida. Mõnus vann, pikk soe dušš parandab teie enesetunnet. Teile tuleb meelde, et mõnikord olete te vannitoas üsna kaua. Te vaatate peeglisse. Te tuletate meelde olukordi, kus peeglisse vaatamine polnud kuigi kerge, sest nägu, mis teile peeglist vastu vaatas, oli võõras ja inetu. Kuid täna on teie mulje teistsugune: jah, täna olete ta iseendaga rahul, kuigi te olete väga väsinud.

On aeg midagi süüa. Te suundute kööki. Milline see tundub? Kas köök on täis elu ja hubane, või kõle ja steriilne, või hoopis puhas ning huviäratav? Mõtlete kiiresti, mida te tahaksite süüa. Vaatate külmkappi, see on täis mitmesuguseid toiduaineid, teil on võimalus valida, mida süüa ja juua. Lasete pilgul köögis ringi käia: kas siin on midagi, mis teile eriliselt meeldib? Midagi, mis tuletab teile meelde elu päkselisemat poolt? Te püüate meelde tuletada, kas te olete kunagi köögis viibides tundnud üksildust ning tegemata tööde koormat.

Te siirdute edasi elutuppa ja lähete akna juurde. Te seisatate akna ees ning vaatate välja. Mida te seal näete? Rohelust, puid, lilli, põõsaid, muruplatse? Või hoopis autosid, tänavat, liiklust, kiirustavaid inimesi? Te kuulatate väljast kostvaid helisid. Vaikus, linnulaul, müra? Inimeste hääled? Kas te kuulete neid alati nii selgesti? Kas need häirivad teid?

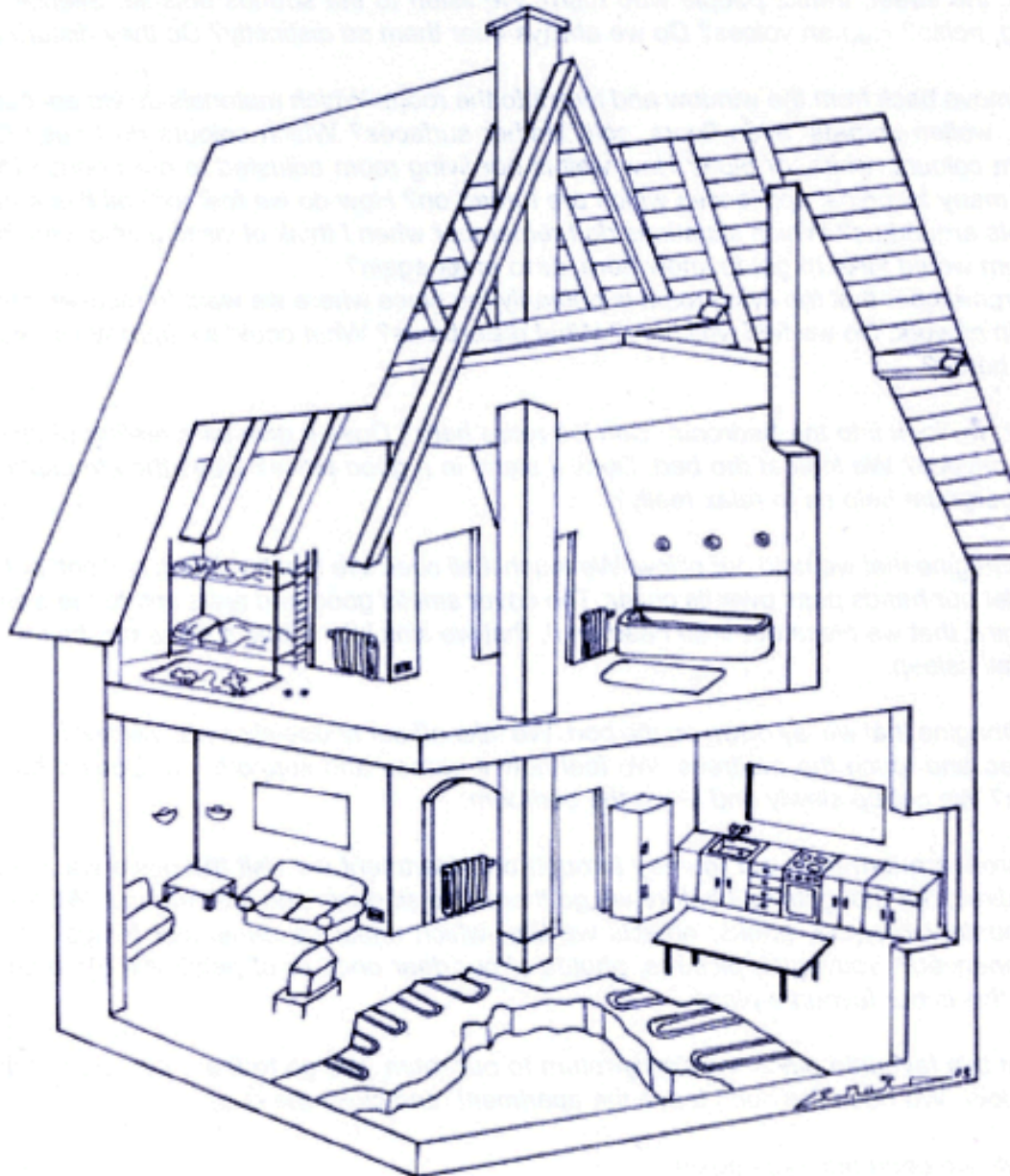
Te lahkute akna juurest ning lasete pilgul toas ringi käia. Millised materjalid teid ümbritsevad? Pehmed villased vaibad ja põrandakatted või külmad nahkpinnad? Missuguseid värve te enda ümber näete? Selged soojad värvitoonid, valge või helesinine? Kui hästi vastab elutuba teie vajadustele? Kas te näete palju mitmesuguseid sisse lülitatud kodutehnikaseadmeid? Kuidas te tunnete end kõigi nende aparaatide keskel? Millised olukorrad teile meenuvad, kui te mõtlete selles toas viibinud külalistele? Kellega nendest tahaksite uuesti kohtuda? Te teate, et elutuba on eelkõige see koht, kus te tahate maandada tööl kogunenud pingeid. Kas te tunnete end siin hästi? Mis teid häirib? Mida te tahaksite siin ümber korraldada, et end paremini tunda?

Edasi vaatate te magamistuppa. Kas te tahaksite siia puhkama heita? Kas see tuba tekitab teis intiimsuse ja privaatsuse tunnet? Kas teie voodi paikneb õiges asendis? Kas magamistoas valitsev õhkkond aitab teil tõepoolest välja puhata? Te kujutate ette, et hoiate käes patja. Te katsute seda ning tunnete selle täidist. Kas see on pehme või kõva? Padjakate lõhnab hästi ning tundub nahale õrn. Te kujutate ette, kuidas asetate oma väsinud pea padjale ning heidate voodisse pikali. Te võtate jalast toatuhvlid, hoiate silmad kinni ning puudutate madratsit. Te tunnete, kuidas madrats teid hoiab ja toetab. Kas see on teie seljale hea? Te tõusetate aeglaselt ning lahkute magamistoast.

Enne kui te naasete fantaasiareisilt läbi oma kodu, külastate te kohta, mis teile kõige enam meeldib! Te koondate oma mõtted sellele, enne kui sinna suundute. Te võtate istet ning vaatate enda ümber. Mis teid ümbritseb? Lilled, raamatud ning armsaks saanud esemed, mis kutsuvad teis esile meeldivaid mälestusi? Suveniirid, pildid, teie lähedaste või lemmikloomade fotod? Te püüate jõuda selgusele, miks on just see teie lemmikpaik korteris. Sellest lemmikkohast siirdute aeglaselt tagasi oma tuppa. Te lähete esikusse, avate ukse, väljute korterist ning sulgete enda järel ukse.

Seejärel avate aeglaselt taas silmad. Tere tulemast tagasi seminariruumi!

Riskid, mis ohustavad inimese tervist tema enda kodus

Ülesanne: Kujutage ette, et te viibite oma majas või korteris. Märkige palun ära need kohad, mis on ohtlikud (või võivad osutuda ohtlikuks) teie tervisele. Põhjendage oma arvamust.

TEEMA 7 – Tarbimine ja kommunikatsioonitehnoloogiad

Teema läbimisel saadakse vastused õpikus vastava peatüki alguses esitatud küsimustele. Üks viis teema jagamiseks konkreetseteks tundideks on:

1. TUND

1. Miks nimetatakse personaalarvuteid, Internetti, mobiiltelefoni jms uuteks informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiateks (IKT)?
2. Kuidas on informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad muutnud inimeste elu?
3. Kui palju aega ja raha nõuab IKT?

2. TUND

4. Kas IKT kasutamine kujutab endast mingisugust ohtu?
5. Kuidas süvendab IKT inimestevahelist ebavõrdsust?

3. TUND

6. Kuidas käituda tarbijana ääretus *online*-kaubamajas?

Teemasid uurimiseks, kirjalikuks või suuliseks arutluseks (individuaalselt või grupis):

Kas kommunikatsioonivahendid muudavad elu kergemaks või raskemaks?

Kumba eelistada – kas Interneti-kaubamaja või ostukeskust?

Arvuti ja mobiiltelefon – inimeste parimad sõbrad.

Teema õpetamisel saab õpetaja kasutada tarbijahariduse mängu, mida võib kasutada erinevate küsimuste käsitlemisel, näiteks sobib see küsimuste nr 2 ja 3 õppimiseks.

Tegevus nr 1. Kui kasulik on tarbijale kommunikatsioonitehnoloogia teabeallikana?

Eesmärk: Hinnata Interneti kui infoallika kasutamise lihtsust ja sealt saadava info täiuslikkust; tutvuda sellega, kas Internetis pakutav teave on tarbija seisukohast piisav.

Sisu: Infootsing; kogutud infost kokkuvõtte koostamine ja arutelu.

Kestus: 45 minutit.

Materjal: Paberilehed märkmete ja kokkuvõtete tegemiseks. Mängu läbiviimiseks tuleb kasutada arvutiklassi.

Tegevuse käik: Osavõtjad lepivad kokku ühes huvipakkavas teabes, mida Internetist otsima asutakse (nt mõne konkreetse toote saadavus, hinnad, tooteinformatsioon; bussi või rongipiletite saadavus konkreetsel päeval konkreetsesse sihtkohta, väljumisajad, piletihinnad jne).

Pärast Interneti-otsinguks ette nähtud aja lõppemist vesteldakse saadud kogemustest ning tuuakse konkreetseid näiteid. Puuduste ilmemise korral püütakse mõista, millest need on tingitud ning pakutakse välja ideid, kuidas tarbija peaks puudulikus teabeväljas käituma.

TEEMA 8 – Reklaam

Teema läbimisel saadakse vastused õpikus vastava peatüki alguses esitatud küsimustele. Üks viis teema jagamiseks konkreetseteks tundideks on:

1. TUND

1. Mis on reklaami eesmärk? Mida pakub meile reklaam?
2. Kuidas/milliste võtetega avaldab reklaam inimestele mõju?

2. TUND

3. Miks peab olema reklaamidesse suhtumisel ettevaatlik?

Teemasid uurimiseks, kirjalikuks või suuliseks arutluseks (individuaalselt või grupis):

Kas tarbijal on reklaamist kasu?

Kas reklaamile peaks seadma piiranguid? Milliseid?

Kas lastele tohib reklaami suunata?

Millist kuvandit mehest ja naisest reklaamid vahendavad?

Kas sulle meeldivad reklaamid? Mis meeldib, mis ei meeldi?

Millised reklaamid avaldavad sulle mõju? Kuidas nad mõjuvad?

Kas reklaamitud toode on sama mis hea toode?

Kosmeetika! Kas või nahk kärnas!

Teema õpetamisel saab õpetaja kasutada järgmisi aktiivõppemeetodeid:

2. küsimuse õppimisel kasutatakse õpetaja või ka õpilaste poolt klassi kaasa toodavaid reklaame. Neid reklaamistrateegiaid analüüsitakse ühiselt õpikus esitatud AIDA-valemi põhimõtteid arvestades.

Teema kokkuvõttena koostavad õpilased rühmatööna ise ühe reklaami (NB! See võib olla graafiline, aga ka muude väljendusvahenditega (nt lavastusega) ette kantud). Valminud reklaame analüüsivad ja hindavad teised rühmad, lähtudes AIDA-valemi põhimõtetest.

TEEMA 9 – Tarbija meelespea

Teema läbimisel saadakse vastused õpikus vastava peatüki alguses esitatud küsimustele. Üks viis teema jagamiseks konkreetseteks tundideks on:

1. TUND

1. Kas iga kauba või teenuse ostmine tähendab ka vastava lepingu sõlmimist?
2. Missugused seadused reguleerivad poolte õigusi kaupade ja teenuste ostmisel?
3. Milliseid dokumente on tingimata vaja, et tarbija saaks esitada ostetud kauba või teenuse vigade ja puuduste ilmnenemise korral kaebuse?
4. Millise aja jooksul pärast kauba ostmist on tarbijal õigus esitada kaebus?
5. Mida on tarbijal õigus nõuda puudustega kauba ja puuduliku teenindamise korral?

2. TUND

6. Mille poolest on Interneti-kaubandus, kataloogimüük ning koduuksemüük erinevad tavalisest ostu-müügitehingust?
7. Mis on taganemisõigus?
8. Kuhu ja kuidas esitada pretensioon?
9. Mida tähendab vöötkood tooteetiketil?

Teemasid uurimiseks, kirjalikuks või suuliseks arutluseks (individuaalselt või grupis):

Milline on eeskujulik tarbija?

Millised on tarbija kohustused?

Kas tarbija peaks alati valvel olema ja oma õiguste eest seisma?

Küsimuste 3, 4, 5 ja 8 õppimisel on soovitatav lasta õpilastel kirjutada pretensioon mingi toote või teenuse juures ilmnunud vigade või puuduste kohta. Pretensiooni kirjutamisel peavad õpilased järgima õpikus toodud tingimusi: kaebus peab sisaldama kaebaja nime, kontaktandmeid, kaebuse esitamise kuupäeva, probleemi/defekti kirjeldust, omapoolset soovi probleemi lahendamiseks.